
NIČTA SLOVARSKA USTREZNOST V PEDAGOŠKEM DVOJEZIČNEM SLOVARJU

V članku obravnavamo ničto slovarsko ustreznost v angleško-slovenskem slovarju (ASS) s poudarjeno didaktično komponento. Čeprav so v slovarju različni primeri odsotnosti ustreznika označeni z dvema znakoma, obravnavamo samo iztočnice ali njihove pomena, označene z znakom Ø (popolna odsotnost ustreznika). Analiza iztočnic z ničtim ustreznikom kaže, da so slovnične besede in nekatere slovnične besedne vrste med najbolj problematičnimi, ker imajo v različnih jezikih različno funkcijo. V ASS se problem ničte ustreznosti rešuje večinoma z vključevanjem prevedenega ponazarjalnega gradiva in z uporabo kratkih opisov funkcije iztočnice. Tako dosežemo, da uporabnik uspešneje išče informacije v slovarju in najde optimalne rešitve.

Ključne besede: odsotnost slovarskega ustreznika, slovar za dekodiranje, ponazarjalno gradivo, opis funkcije iztočnice

1 Uvod

V enojezičnem slovarju za rojene ali za tuje govorce uporabnik najpogosteje išče razlago pomena, v dvojezičnem slovarju pa predstavlja najpogosteje iskano informacijo slovarski ustreznik, zaradi česar si morajo sestavljavci dvojezičnega slovarja prizadevati, da poiščejo najustrežnejše in najprimernejše ustreznike iztočnice oz. vseh njenih pomenov v ciljnem jeziku (CJ) ter jih vključijo v slovar na način, ki bo uporabniku prijazen. Zavedati se moramo dejstva, da je v enojezičnem slovarju določene iztočnice ali njihove pomena lažje, določene pa težje razložiti (Hausmann 1997: 172); podobno velja tudi za dvojezični slovar, kjer določenim iztočnicam ali njihovim pomenom z lahkoto poiščemo ustreznike, pri drugih pa imajo leksikografi z iskanjem ustreznika (velike) težave. V dvojezičnem slovarju uporabniki iščejo

ustreznike leksemov izhodiščnega jezika (IJ), ki morajo biti po pomenu in rabi čim bližje leksemom v CJ, kar pomeni, da morajo biti ustrezniki leksemov, ki v CJ dejansko obstajajo in jih lahko neposredno uporabimo v sobesedilu, rezultat pa je besedilo v CJ, ki zveni naravno (Zgusta 1984: 147). Pri izbiri slovarskih ustreznikov moramo biti pazljivi, kajti ustreznik lahko nadomesti leksem v IJ le v točno določenem sobesedilu, kar je v veliki meri odvisno od specifičnih omejitev v kontekstu in kotekstu¹ (Gouws 2002: 195). Popoln prevod določenega leksema v CJ je v splošnem jeziku relativno redek, ustreznost med leksemom v IJ in leksemom v CJ pa variira od popolne do zelo približne ali le delno ustrezne ekvivalence (Atkins, Rundell 2008: 467–468). Razlog za delno oz. relativno, ne pa popolno ustreznost, lahko iščemo v treh lastnostih naravnih jezikov: nejasnost pomena, večpomenskost in anizomorfizem² (Adamska-Salaciac 2013: 222). Šipka (2015: 51) omenja tri vrste medjezikovnega leksikalnega anizomorfizma: večkratna ustreznost (del pomenskega obsega pomena v enem jeziku pokriva en ustreznik, del pomenskega obsega pomena pa drug ustreznik), niča ustreznost (gre za kulturnospecifični izraz in ustreznik ne obstaja; prim. tudi Svensén 2009: 261) in delna ustreznost (dva primerjana leksema se po lastnostih nekoliko razlikujeta). Ničto ustreznost lahko rešujemo na več načinov, pri čemer Svensén (2009: 261, 274–275) omenja prevzete besede, kalke, novotvorbe, enciklopedične razlage, Šipka (2015: 52–53) pa poudarja pomen razlagalnih glos, ki jih v leksikografiji lahko kombiniramo z leksemom v IJ, lahko pa vključimo tudi opombo, v kateri pojasnimo kulturnospecifični pomen. Ničto ustreznost kulturnospecifičnih leksemov lahko v dvojezičnem slovarju rešujemo na načine, ki jih omenjata Svensén in Šipka, vendar se v naši raziskavi ne bomo ukvarjali s kulturnospecifičnimi izrazi.

Na ničto ustreznost ne naletimo samo pri kulturnospecifičnih izrazih, temveč tudi pri drugih leksemih, ki so vključeni v dvojezični slovar. Zgusta (1971: 323–325; 1984: 149) omenja naslednje vrste leksemov, kjer je niča ustreznost pogosta: onomatopoični izrazi, slovnične besede in nekatere slovnične besedne vrste. Osredotočili se bomo predvsem na nekatere slovnične besede in slovnične besedne vrste, ki velikokrat predstavljajo težko rešljive probleme pri iskanju ustreznikov, kar lahko pojasnimo s točno določeno funkcijo, ki jo ima določena slovnična beseda oz. slovnična besedna vrsta v povedi v CJ, in pa z dejstvom, da imajo slovnične besede in slovnične besedne vrste v različnih jezikih različne funkcije. Z leksikografskega stališča sodijo v angleščini med težavnejše predlogi, vezniki, zaimki (kazalni zaimki, svojilni zaimki, količinski zaimki), pomožni in naklonski glagoli, določilnice³ (vključno z določnim in nedoločnim členom), števniki, nikalnice in preddoločilniški elementi⁴ (v angl. *predeterminers*) (Atkins, Rundell 2008: 164–165). Tudi v naši študiji se je izkazalo, da številne od naštetih slovničnih besed in slovničnih besednih

¹ Kotekst je jezikovno okolje leksema, kontekst pa se nanaša na neverbalno okolje, v katerem je leksem rabljen.

² Pojmovni sistemi dveh ali več jezikov se med seboj razlikujejo zaradi pomenskih, slovničnih in kulturnospecifičnih razlik, zaradi česar pride do odsotnosti ustreznosti.

³ Funkcijska beseda, ki v povezavi s samostalnikom izraža količino, svojino itd.

⁴ V slovenščini npr. *vse v vse te knjige*.

vrst povzročajo težave pri obravnavi v angleško-slovenskem slovarju, kar lahko pojasnimo z dejstvom, da v CJ ne moremo določiti konceptualne vsebine leksema v IJ. Šipka (2015: 69) govori o tem, da funkcijo, ki jo opravlja leksem v IJ, lahko prevedemo v CJ z določeno slovnično strukturo ali z drugimi neleksikalnimi sredstvi, in poudarja, da v tem primeru lahko govorimo o ničti ustreznosti na stičišču leksike in slovnice.

V naši študiji smo preučevali, kako sestavljavci angleško-slovenskega slovarja (v nadaljevanju ASS), ki je v sklepnih fazah sestavljanja,⁵ rešujejo probleme v primeru odsotnosti slovarskih ustreznikov v CJ. Glede na to, da je najpomembnejša funkcija dvojezičnega slovarja navajanje ustreznikov, ki jih lahko uporabnik uporabi pri prevajanju iz IJ v CJ, smo posebno pozornost namenili metodam, ki jih uporabljajo sestavljavci dvojezičnega slovarja, da uporabniku ponudijo sprejemljive rešitve, kadar v CJ slovarski ustrezniki ne obstajajo. V ASS najdemo kar nekaj novosti v primerjavi z drugimi obstoječimi angleško-slovenskimi slovarji,⁶ med katerimi moramo v kontekstu razprave o ničti ustreznosti omeniti rabo dveh znakov, tj. Ø in #, ki sta rabljena za označevanje odsotnosti ustreznikov v CJ. Pomen nedvoumnega označevanja ničte ustreznosti v dvojezičnem slovarju poudarja tudi Wiegand (2002: 248–249), ki predlaga rabo znaka 0. V ASS so primeri prave ničte ustreznosti redki, ker sestavljavci slovarja skušajo najti rešitev, ki omogoča razumevanje iztočnice v besedilu, tako da z znakom Ø, ki označuje popolno odsotnost kakršnega koli ustreznika tako na ravni leksema kot tudi na sporočilni ravni, označujejo le redke iztočnice ali pomene. Namesto tega pogosteje uporabljajo znak #, s katerim označujejo iztočnice ali pomene, kjer ustreznik na ravni leksema ne obstaja, vendar ustreznost dosežemo na nivoju celotnega sporočila, tj. v zgledu rabe. V tem prispevku se osredotočamo le na rabo znaka Ø in podrobneje analiziramo posamezne primere njegove uporabe v ASS.

2 Metodologija

ASS, ki je predmet raziskave, obsega 53.233 iztočnic in 16.274 sekundarnih iztočnic (frazemi in večbesedni glagoli, vključeni v posebni gnezdi) in sodi med obsežnejše dvojezične angleško-slovenske slovarje za dekodiranje, je pa edini tovrstni slovar, ki je pedagoško in didaktično usmerjen in je vsaj v določeni meri namenjen tudi za enkodiranje. Pri preučevanju obravnave ničte ustreznosti smo upoštevali slovar v celoti, pod drobnogled pa smo vzeli 29 iztočnic, kjer je bil vsaj eden od pomenov označen z znakom Ø, kar je jasen pokazatelj popolne odsotnosti ustreznika v CJ.⁷ Zbrano gradivo smo najprej analizirali glede na besedno vrsto iztočnice, da bi

⁵ Načrtovano je, da bo slovar najprej izšel v elektronski obliki v okolju Termania, nato bo verjetno sledila tudi knjižna izdaja.

⁶ Npr. Grad, Anton, Škerlj, Ružena, Vitorovič, Nada, 1978: *Veliki angleško-slovenski slovar*. Ljubljana: DZS; Krek, Simon (ur.), 2005: *Veliki angleško-slovenski slovar Oxford-DZS*. Ljubljana: DZS d.d.; PONS: <<http://sl.pons.com/prevod>>.

⁷ V ASS se problematika slovarskih ustreznih kulturnospecifičnih izrazov ne rešuje s pomočjo posebnih znakov, ampak opisno ali z navajanjem prevzetih besed, zato teh izrazov v tem prispevku ne obravnavamo.

ugotovili, ali kakšna besedna vrsta še posebej izstopa glede ničte ustreznosti. Vsako iztočnico ali pomen brez ustreznika smo nato podrobneje preučili, da bi identificirali potencialne značilnosti, ki bi lahko bile vzrok za ničto ustreznost, ter da bi ovrednotili ustreznost rešitev, ki so jih uporabili sestavljavci slovarja.

3 Rezultati

Pri določanju besedne vrste iztočnice z vsaj enim pomenom z ničtim ustreznikom je največ glagolov (9 od 29), od tega so trije pomožni glagoli, pet je naklonskih, en pa je polnopomenski (tj. *have*). Po številčni zastopanosti glagolskim iztočnicam sledijo prislovi (7), zaimki (4) in samostalniki (3), vse ostale besedne vrste pa so že veliko redkejše: predlog (2), določni člen (2), nedoločni člen (1) in kratka oblika *ʒ* (1). Pri kratki obliki *ʒ* je z znakom $\emptyset$ označen 2. pomen, ki je pravzaprav kratka oblika pomožnega glagola *does*, zaradi česar obravnavamo ta geselski članek v sklopu glagolskih iztočnic.

Večina iztočnic je večpomenskih, le tri so monosemične (pomožni glagol *have*, *used to in ye*), kar pomeni, da je v teh primerih edini »ustreznik« v slovarju dejansko znak $\emptyset$. Pri večpomenskih iztočnicah lahko najdemo ničti ustreznik samo pri enem od pomenov, lahko pa tudi pri več pomenih (podrobnejši podatki o številu pomenov z ničtim ustreznikom so navedeni v podpoglavjih, ki sledijo), kar pomeni, da je iztočnica v določenih pomenih prevedljiva v CJ, v drugih pomenih pa ne.

3.1 Glagoli

Kot smo omenili že pri rezultatih, smo pri glagolskih iztočnicah z vsaj enim pomenom, označenim z znakom $\emptyset$, našli tri pomožne glagole, pet naklonskih glagolov in en polnopomenski glagol, posamezne skupine glagolov pa podrobneje obravnavamo v nadaljevanju.

Pomožni glagol *be* v slovenščini nima ustreznika v dveh od osmih pomenov, vključenih v ASS, in sicer:

- kadar se uporablja v kombinaciji s sedanjim deležnikom za tvorbo nedovršnih časov (npr. *You are singing.*) in
- kadar se uporablja za tvorbo dovršnega sedanjika ali preteklika v arhaičnih ali literarnih strukturah (npr. *Christ is risen from the dead.*).

Podobno velja tudi za pomožni glagol *have*, ki ima v ASS samo en pomen, to je pomožni glagol, ki se v kombinaciji s preteklim deležnikom uporablja za tvorbo dovršnega sedanjika ali preteklika.

Z vidika ničte ustreznosti je še posebej problematičen pomožni glagol *do*, saj v kar osmih od desetih pomenov, vključenih v ASS, nima ustreznika. Če si ogledamo pomene z ničtim ustreznikom, vidimo, da je *do* rabljen:

- za tvorbo nikalnih (npr. *He did not manage to visit the Louvre.*) in vprašalnih stavkov (npr. *What does he want?*) ter nikalnih velelnih stavkov (npr. *Do not be so foolish.*);
- v okrajšanih stavkih (npr. v kratkih odgovorih, v strukturi s *so/neither/nor*, npr. *I knew John. So did I.*);
- za izražanje poudarka v velelnih stavkih (npr. *Do be quiet, children.*);
- v povedih, kjer nikalnici na začetku povedi sledi inverzija (npr. *Never did I say a thing like that!*).

Poleg znaka Ø najdemo pri nekaterih pomenih pomožnih glagolov še kratke opise funkcije pomožnega glagola. Na primer »s sedanjim deležnikom za tvorbo nedovršenih časov« (pri pomožnem glagolu *be*). Pri pomožnem glagolu *do* so kratki opisi po mnenju sestavljavcev ASS potrebni pri kar sedmih pomenih, na primer »v nikalnih stavkih«, »v zanikanih velelnih stavkih«, »pri obrnjenem besednem redu«.

Neformalna oblika za *does*, tj. *ʒ*, ki je ena od oblik pomožnega glagola *do*, je v ASS samostojna iztočnica, ki je v tem pomenu v slovenščino neprevedljiva, njeno rabo pa ponazarja naslednji zgled rabe: *How's that look? Kako to zgleda?*

V nasprotju s pomožnimi glagoli, ki so v angleščini rabljeni za tvorbo časov, vida in načina, naklonski glagoli v angleščini – podobno kot v slovenščini – v glavnem izražajo modalne pomene, kot so možnost, nujnost, hotenje. V ASS je pet od devetih glagolov z vsaj enim pomenom, označenim z znakom Ø, naklonskih glagolov (*can*, *should*, *used to*, *will* in *would*). V nadaljevanju si bomo ogledali pomene naklonskih glagolov brez ustreznikov v slovenščini.

Naklonski glagol *can* ima v ASS štiri pomene, od katerih eden v slovenščini nima ustreznika. Gre za rabo *can* v kombinaciji z glagoli zaznavanja in glagoli mišljenja. V ASS je pomen z ničtim ustreznikom ponazorjen z naslednjima prevedenima zgledoma: *I can't hear you.* Ne slišim te.; *I can't understand you.* Ne razumem te. Iz prevodov zgledov je razvidno, da v slovenščino prevedemo samo polnopomenski glagol (*hear* = *slišati*, *understand* = *razumeti*), naklonskega glagola *can* pa ne. V angleških enojezičnih slovarjih ta pomen naklonskega glagola *can* obravnavajo kot samostojni pomen, vendar se postavlja vprašanje, ali gre dejansko za samostojni pomen ali zgolj za funkcijo naklonskega glagola *can*.

Pri naklonskem glagolu *should* je eden od petih pomenov, vključenih v ASS, neprevedljiv v slovenščino. Če skrbno preučimo, kaj izraža *should* v zgledih rabe, ki ponazarjajo pomen, označen z znakom Ø, opazimo, da gre pravzaprav za različne pomene glagola *should* v angleščini, skupna točka pa je ničta ustreznost v slovenščini. *Should* se tako lahko uporablja:

- za *that* za številnimi pridevniki, ki opisujejo čustva (npr. *I find it strange that they should be so rude to me*. Zdi se mi čudno, da so do mene tako nevljudni.);
- za izražanje strinjanja (npr. *She would never break her promise. I should hope not*. Nikoli ne bi prelomila obljube. Upam, da ne.);
- z zaimkoma *I* in *we* za izražanje negotovosti (npr. *I should imagine that they are really happy*. Predstavljam si, da so res veseli; *Will he be at the party? I should think so*. Ali bo na zabavi? Mislim, da bo.);
- za zavrnitev česa, za izražanje nejevolje nad prošnjo, za izražanje začudenja nad dogodkom ali situacijo (npr. *Just at that moment who should walk in but John himself*. Ravno v tem trenutku je vstopil kdo drug kot John.).

Naklonska glagola *will* in *would* lahko obravnavamo skupaj, ker pri obeh opazimo ničto ustreznost le v pomenu, ki je skupen obema, tj. opisovanje navad ali značilnega vedenja. Iz prevodov zgledov rabe, ki so vključeni v ASS v obeh geselskih člankih, je razvidno, da v slovenščino prevajamo le polnopomenske glagole, naklonskih glagolov *will* in *would* pa ne, npr. *She will spend hours on the telephone*. Cele ure preživi na telefonu.; *Her grandparents would take care of her*. Zanja so skrbeli stari starši.

Naklonski glagol *used to* v angleščini izraža navado ali ponavljajoče se dejanje v preteklosti, ker pa v slovenščini nimamo naklonskega glagola,⁸ ki bi ga uporabljali v takšni funkciji, tudi glagola *used to* ne moremo prevedsti v slovenščino z ustreznim naklonskim glagolom. To pomeni, da ponovno naletimo na primer ničte ustreznosti, ki jo v ASS rešujejo z vključevanjem prevedenih zgledov rabe, npr. *Did he use to work here?* Ali je delal tukaj?; *He used to live in Paris*. Živel je v Parizu. Iz prevodov zgledov rabe je razvidno, da v slovenskih prevodih ni uporabljen naklonski glagol, temveč le nedovršna oblika polnopomenskega glagola.

Poleg zgledov rabe najdemo pri nekaterih pomenih naklonskih glagolov tudi kratke opise rabe (naklonski glagol *should* je edini, kjer raba ni dodatno opisana). Na primer:

- *can*: z glagoli, ki izražajo čute in mišljenje;
- *used to*: za izražanje pogostega ali ponavljajočega se dejanja v preteklosti;
- *will*: za izražanje pogostega ali ponavljajočega se dejanja.

Have je edini polnopomenski glagol, pri katerem najdemo pri enem od štirinajstih pomenov ničti ustreznik. Gre za kavzativni pomen (»napraviti, povzročiti, da se s kom kaj zgodi«), katerega raba je v ASS ponazorjena z več prevedenimi zgledi rabe: *He had his head cut off*. Obglavili so ga.; *He's had his wallet taken*. Ukradli so mu denarnico.; *We have had our request refused*. Zavrnilo so nam prošnjo.

⁸ SSKJ ima v pomenu ponavljajočega dejanja v preteklosti še zabeležen glagol *hodevati* z oznako star(insko), sicer pa so tovrstne glagolske oblike za ponavljajoče dejanje v preteklosti še žive v nekaterih slovenskih zahodnih narečjih (prim. Žele 2002: 146).

V slovenščino so prevedeni angleški polnopomenski glagoli (*cut off* = *obglaviti*; *take* = *ukrasti*; *refuse* = *zavrnuti*); ti glagoli so (običajno) rabljeni v tretji osebi množine, ki v tem primeru izraža neosebno oz. brezosebno rabo.

3.2 Prislovi

Glede na število pomenov z ničtim slovarskim ustreznikom glagolskim iztočnicam sledijo prislovi (*along, away, out, there, through, up in very*), ki pa so v več primerih del večbesednih glagolov. Na primer prislov *along* ima ničto slovarsko ustreznost, če v povezavi s polnopomenskim glagolom tvori pomensko celoto, kar je v ASS ponazorjeno z naslednjimi zgledi rabe: *come along* napredovati; *How are things coming along at work?* Kako gre delo?; *The new computer helped us along enormously*. Novi računalnik nam je izredno pomagal. V prvih dveh zgledih je *along* rabljen skupaj z glagolom *come*, v zadnjem zgledu pa z glagolom *help*, in torej predstavlja sestavni del večbesednega glagola. Podobno velja tudi za rabo prislova *away* z ničtim slovarskim ustreznikom, katerega raba je v ASS ponazorjena z naslednjim zgledom: *The water boiled away*. Voda je povrela.; tudi *boil away* je v angleščini večbesedni glagol – *away* je torej samo njegova sestavina.⁹ Problematičen je tudi isti pomen prislova *away* v naslednjem primeru, vključenem v ASS: *They danced the night away*. Vso noč so preplesali. *Dance the night away* ima status stalne besedne zveze, kjer prislov *away* tvori celoto skupaj z glagolom *dance*, kar je razvidno iz slovenskega ustreznika. Prav tako tudi prostorski prislov *out* nima slovarskega ustreznika, njegova raba pa je v ASS ponazorjena z zgledoma *live out in the country* živeti na deželi; *work out in New Zealand* delati na Novi Zelandiji. Podobno velja tudi za prislov *up*, ki v zgledih *be up at Oxford* biti na oxfordski univerzi in *go up to New York* iti v New York ravno tako izraža prostorskost, čeprav ga v slovenščino ne prevedemo, in za prislov *through*, ki ga v zgledu *go straight through to* iti naravnost v, vključenem v ASS, tudi ne prevedemo.

There v bivanjskih povedih je eden od šestih pomenov prislova *there*. V tem pomenu v slovenščini nima ustreznika in le na podlagi ustreznih prevedenih zgledov se lahko uporabnik slovarja seznanil s tem, kako se ta angleška struktura izraža v slovenščini, npr. *Has there been an accident?* Ali se je zgodila nesreča?; *There's a cinema around the corner*. Kino je za vogalom.

Prislov *very* ima v ASS tri pomena, od katerih enega ne moremo prevesti v slovenščino vsaj ne na ravni beseda – beseda. Gre za pomen, kjer je *very* rabljen kot poudarjalni prislov pred pridevnikom v presežniku ali pred poudarjalnim določilniškim *own*. Iz zgledov, vključenih v ASS (npr. *at the very latest* najkasneje; *the very best quality* najboljša kakovost), je razvidno, da v slovenščino zvezo *very* + pridevnik v presežniku prevajamo preprosto le s pridevnikom v presežniku, *very*

⁹ Z vidika slovarske obravnave gre tu za primer ničtega ustreznika, čeprav je fraznost v CJ v primeru glagola *boil away* pokrita s predpono *po...*, v primeru glagola *dance away* pa s predpono *pre...*

pa ne prevedemo. Pod drugi strani je možen tudi enobesedni prevod celotne zveze z *very* (npr. *the very last time* zadnjič).

3.3 Samostalniki in zaimki

Popolno odsotnost slovarskega ustreznika najdemo v ASS tudi pri treh samostalniških iztočnicah. Pri samostalniku *piece*, ki ima v ASS sicer devet pomenov, in samostalniku *round*, ki ima v ASS štirinajst pomenov, najdemo ničti ustreznik le pri enem pomenu, in sicer kadar je *piece* ali *round* rabljen v partitivni strukturi: *piece/round* + predlog *of* + neštevni samostalnik. Raba samostalnika *piece* je v tem pomenu v ASS ponazorjena z zgledoma *an interesting piece of research* zanimiva raziskava in *a piece of advice* nasvet, iz katerih je razvidno, da samostalnika *piece* v slovenščino ne prevajamo. Edina funkcija samostalnika je v tem primeru izražanje števnosti, saj sta angleška samostalnika *research* in *advice* neštevna. Ker sta samostalnika *raziskava* in *nasvet* v slovenščini števna, nam množinskosti ni treba izražati z uvajanjem dodatnega elementa. V partitivnem pomenu je *round* rabljen s samostalnikoma *applause* in *cheers*, ki sta za razliko od *round* v zgledih rabe, vključenih v ASS, prevedena (*round of applause* aplavz, ploskanje; *round of cheers* vzklikanje, pozdravljanje).

Na ničto ustreznost naletimo tudi pri štirih zaimkih. Če si podrobneje pogledamo pomen zaimka *any*, kjer slovarskih ustreznikov ni, vidimo, da se zaimek ne prevaja v nikalnih povedih, kar je ponazorjeno tudi z zgledi, vključenimi v ASS, npr. *We got home without any difficulty*. Domov smo prišli brez težav.; *I haven't any idea*. Pojma nimam. Tudi osebni zaimek *it* predstavlja težave z vidika slovarskega ustreznika v primeru, ko gre za anaforično rabo, kar je razvidno tudi iz zgledov v ASS (*Stop it!* Nehaj!; *What about/of it?* Zakaj sprašuješ?). V ASS zasledimo ničto ustreznost še v geselskih člankih kazalnih zaimkov *this* in *these*, katerih raba je ponazorjena z naslednjimi prevedenimi zgledi: *this house of yours* vaša hiša; *This is Mary speaking*. Mary tukaj.; *these trousers of mine* moje hlače. V dveh od zgornjih zgledov (*this house of yours* in *these trousers of mine*) je kazalni zaimek rabljen kot levi prilastek v samostalniški zvezi, ki ji sledita predlog *of* in svojilni zaimek. V slovenščini v takem primeru izpustimo kazalni zaimek in celotno zvezo prevedemo s svojilnim zaimkom in samostalnikom (torej *vaša hiša* in *moje hlače*).

3.4 Druge besedne vrste

Za nekatere predloge je značilna visoka stopnja večpomenskosti, kar velja tudi za *at* (v ASS šest pomenov) in *of* (v ASS sedem pomenov) (prim. tudi Quirk idr. 1985: 665), tj. predloga, pri katerih je v ASS po en pomen označen z znakom $\emptyset$, kar pomeni, da predloga v določenem sobesedilu v slovenščini nimata slovarskega ustreznika. V ASS je vključenih nekaj zgledov, ki ponazarjajo odsotnost slovarskega ustreznika, in sicer:

- pri predlogu *at*:¹⁰ *at large* na prostosti; *at least* vsaj; *at a time* naenkrat; *at the very most* največ; *at war* v vojni; *at worst* v najslabšem primeru; *be at its best* biti najlepši; *be at risk* biti ogrožen;
- pri predlogu *of*: *the first of May* prvi maj; *a friend of mine* moj prijatelj; *a girl of ten* desetletna deklica; *the presidential election of 2004* predsedniške volitve leta 2004; *the role of the teacher* učiteljeva vloga; *some of my friends* nekateri od mojih prijateljev; *St. Stephen of Hungary* sv. Štefan Ogrski; *a woman of genius* genialna ženska.

Predlog *of* v samostalniški zvezi pogosto uvaja desni prilastek, torej je rabljen v predložni zvezi, ki izraža roditeljski pomen, kar se odraža tudi v slovenščini. Tovrstne zveze velikokrat prevajamo z roditeljskim, čeprav so na voljo tudi druge možnosti, kar je razvidno iz prevodov zgledov v ASS. Med ostalimi možnostmi moramo omeniti pridevniški prevod (npr. *the role of the teacher* učiteljeva vloga) ali prevod s svojilnim zaimkom v vlogi levega prilastka (npr. *a friend of mine* moj prijatelj).

Ničto ustreznost najdemo tudi v geselskih člankih določnega (*the, ye*) in nedoločnega člena (*a*). Kljub temu, da v slovenščini členov ni, se angleški člen v določenih sobesedilih v slovenščino prevede. Pomen brez ustreznika v ASS ponazarjajo prevedeni zgledi rabe: *Do you have a car?* Ali imate avto?; *the house at the end of the street* hiša na koncu ulice; (pred imeni restavracij, da zvenijo starinsko): *Ye Olde Bull* (ime) Stari bik. Pri tem je treba poudariti, da na podlagi slovenskega prevoda ni mogoče ugotoviti, ali gre pri določeni samostalniški zvezi v angleščini za določno omembo, katere pokazatelj je določni člen, ali za nedoločno omembo, katere pokazatelj je nedoločni člen.

4 Razprava

Že v prikazu rezultatov smo omenili, da je največ primerov ničte ustreznosti v ASS pri glagolskih iztočnicah. Mogoče je to na prvi pogled nekoliko presenetljivo, vendar pri podrobnejšem preučevanju pomenov z ničto ustreznostjo hitro najdemo razlago, zakaj slovarski ustrezniki v slovenščini ne obstajajo. Z izjemo enega pomena polnopomenskega glagola *have* gre pri ostalih glagolskih iztočnicah za pomožne ali za naklonske glagole, tema skupinama glagolov pa se moramo v razpravi o ničti ustreznosti podrobneje posvetiti.

Vsi trije pomožni glagoli (*be, do* in *have*) imajo v glagolski zvezi lahko različne funkcije, vendar dvojezičnim leksikografom največ težav pri iskanju slovarskega ustreznika povzroča raba pomožnega glagola kot prvega glagola v glagolski zvezi z osebno glagolsko obliko. Že primerjava tvorbe časov v angleščini in slovenščini kaže, da so razlike med jezicoma ogromne, kar gre pripisati dejstvu, da sodi angleščina med analitične, slovenščina pa med sintetične jezike. Pri ostalih specifičnih funkcijah

¹⁰ Glede statusa teh besednih zvez gl. poglavje *Razprava*.

pomožnih glagolov, ki so navedene pri rezultatih, kontrastivna analiza pokaže, da med obema jezikoma ni mogoče vleči vzporednic, ker slovenščina isto vsebino izraža s popolnoma drugačnimi strukturami ali specifičnimi leksemi.

Za angleške naklonske glagole je značilna večpomenskost, vendar za večino pomenov naklonskih glagolov zlahka najdemo slovarske ustreznike. Sestavljavci dvojezičnega slovarja imajo največ težav pri pomenih, kjer naklonski glagol izraža tako slovnične kot tudi pomenske lastnosti. Kot primer lahko navedemo naklonska glagola *would* in *used to*, ki izražata ponavljajoče se dejanje v preteklosti. V slovenščini ta pomen nima slovarskega ustreznika, tako da se morajo leksikografi zateči k prevedenemu ponazarjalnemu gradivu, s pomočjo katerega dobijo uporabniki potrebne informacije, ki jim pomagajo iztočnico ustrezno razumeti brez dodatne dolge in zapletene teoretične razlage specifične funkcije.

V določenih primerih je teoretična razlaga o rabi določenega (pomožnega ali naklonskega) glagola nujna. Razlage v ASS so kratke in natančne, zanje je značilen preprost jezik brez strokovnih izrazov ali s čim manj strokovnimi izrazi. Glede na to, da je v ASS metajezik slovenščina, so tudi te razlage v slovenščini, kajti slovar je v prvi vrsti namenjen rojenim govorcem slovenščine pri dekodiranju. Kot metajezik je smiselno izbrati materinščino ciljnih uporabnikov (prim. tudi Atkins, Rundell 2008: 234), kar še posebej velja, če gre za pedagoški slovar, kar ASS zanesljivo je. Kratki opisi rabe so brez dvoma koristni, ker se uporabnik seznanja s specifično rabo iztočnice v določenem pomenu. V ASS jih najdemo še pred znakom Ø, napisani so v oklepaju, od preostalega dela geselskega članka se razlikujejo tudi tipografsko.

V geselskih člankih prislovov pogosto naletimo na ničo ustreznost v povezavi z rabo prislova kot dela večbesednih glagolov. V angleškem jezikoslovju sicer razlikujemo tri skupine večbesednih glagolov (v angl. *multi-word verbs*), in sicer frazne glagole (v angl. *phrasal verbs*; kombinacija glagola in prislova), predložne glagole (v angl. *prepositional verbs*; kombinacija glagola in predloga) in frazno-predložne glagole (v angl. *phrasal-prepositional verbs*; kombinacija glagola, prislova in predloga), kar pa ne velja za angleške enojezične slovarje, kjer so vse tri skupine vključene pod naslovom »*phrasal verbs*«. ¹¹ V slovarjih so torej večbesedni glagoli praviloma vključeni in obravnavani v posebnem gnezdu v sklopu geselskega članka polnopomenskega glagola, kljub temu pa tudi v geselskih člankih prislovov naletimo na zglede, kjer je prislov samo del večbesednega glagola. Razlog je, da leksikografi v enojezičnih slovarjih razlagajo, v dvojezičnih pa prevajajo pomen prislova, ki je sestavni del večbesednega glagola. Zveza polnopomenskega glagola in prislova/predloga ali glagola, prislova in predloga je za tujejezične govorce angleščine problematična, ker je pomen celotne zveze idiomatski in ni odvisen od pomenov posameznih sestavin. Če večbesednih glagolov ne bi vključevali v geselske članke prislovov, tudi ne bi naleteli na problem niče ustreznosti, kajti razumevanje prislova v ničemer ne prispeva k razumevanju večbesednega glagola. Priporočljivo bi torej

¹¹ Termin *phrasal verbs* se izven jezikoslovnih besedil (npr. v učbenikih in slovarjih) uporablja kot hipernim namesto jezikoslovno pravilnejšega termina *multi-word verbs*.

bito, da so v dvojezičnem slovarju večbesedni glagoli vključeni samo v geselske članke glagolov, ne pa tudi v geselske članke prislovov.

Pri samostalniških iztočnicah naletimo na ničto ustreznost v primeru partitivne strukture, s pomočjo katere izražamo števnost angleških neštevnih samostalnikov. V naši raziskavi so slovenski samostalniki, ki so ustrezniki angleških neštevnih samostalnikov, števnji, na kar je potrebno opozoriti rojenega govorca slovenščine. V dvojezičnem slovarju je to možno samo z vključevanjem ponazarjalnega gradiva, kar je razvidno tudi iz ASS.

V geselskih člankih zaimkov, kjer najdemo ničto ustreznost, moramo omeniti rabo zaimka *any*, ki v slovenščini nima ustreznika, če je rabljen kot poljubnostni zaimek v nikalnih povedih. Obravnavo tega pomena zaimka *any* v ASS lahko ocenimo kot ustrezno, kajti s pomočjo prevedenih zgledov je uporabnik opozorjen na to, da ga je v slovenščini potrebno izpustiti. Enako velja tudi za osebni zaimek *it*, ki ga Quirk idr. (1985: 348–349) označujejo za najbolj nevtralen in pomensko najbolj neoznačen osebni zaimek, kar se izraža tudi v slovenskih prevodih zgledov, vključenih v ASS.

Omeniti velja tudi probleme pri obravnavi predloga *at* v pomenu, označenem s simbolom za ničto ustreznost. Iz zgledov, ki ponazarjajo ta pomen, je razvidno, da je predlog *at* sestavni del frazemov, ki imajo leksikalizirani ustreznik. To torej pomeni, da je predlog *at* v teh zgledih z leksikalnega vidika nepreveden. Vzporednico lahko potegnemo med obravnavo teh frazemov in večbesednih glagolov, ki so včasih tudi vključeni kot zgledi v geselskih člankih predlogov ali prislovov, zaradi česar je za te pomene značilna ničta ustreznost. Že pri obravnavi večbesednih glagolov smo omenili, da jih je smiselno obravnavati v okviru geselskega članka glagola in ne geselskega članka prislova, podobno pa velja tudi za frazeme, ki jih je smiselno vključevati in obravnavati v okviru geselskega članka prve stalne polnopomenske besede v frazemu oz. glede na »pomembnost« besednih vrst sestavin frazema (to pomeni, da frazem vključimo v geselski članek prvega samostalnika; frazem brez samostalniške komponente vključimo v geselski članek pridevnika; frazem brez samostalniške in pridevniške komponente vključimo v geselski članek glagola; frazem brez samostalniške, pridevniške in glagolske komponente vključimo v geselski članek prislova) in ne v okviru geselskega članka predloga.

Raba člena v angleščini predstavlja ciljnim uporabnikom ASS, tj. rojenim govorcem slovenščine, kar precej težav, saj primerjava s slovenščino, ki členov nima, ni mogoča. Tudi pri prevajanju člena v slovenščino naletimo na težave, kajti člen se v določenih primerih lahko prevede, je pa res, da je v slovenskem prevodu angleški člen v večini primerov izpuščen. Poleg tega moramo poudariti, da je raba člena v angleščini pogosto idiomatska, kar posledično pomeni, da je za nerojenega govorca angleščine popolnoma nepredvidljiva. V dvojezičnem slovarju mora biti uporabnik opozorjen na odsotnost ustreznika v določenem sobesedilu, kar je ponovno možno le z uporabo znaka Ø in vključevanjem prevedenih zgledov.

5 Zaključek

Kot je razvidno iz gradiva, ki smo ga preučevali v naši raziskavi, so bili sestavljavci ASS največkrat soočeni s problemom ničte ustreznosti pri obravnavanju slovnčnih besed in nekaterih slovnčnih besednih vrst. Gre za lekseme, specifične za posamezen jezik, kar pomeni, da imajo v različnih jezikih lahko povsem različno funkcijo in med jeziki ne moremo potegniti vzporednic. Leksikografi morajo slovnčne besede ali slovnčne besedne vrste, ki so del besedišča vsakega jezika, vključiti tako v enokot tudi v dvojezični slovar, kjer jih morajo ustrezno obdelati. Povsem možno je, da v dvojezičnem slovarju pomena slovnčnih besed ali nekaterih slovnčnih besednih vrst ne moremo prikazati s slovarskimi ustrezniki, zaradi česar leksikografi pogosto vključijo opise funkcije iztočnice v določenem pomenu, kar velja tudi za ASS. To pomeni, da v slovarju namesto leksikalne ustreznosti najdemo slovnčne informacije (Atkins, Rundell 2008: 472–473); uporabniki v takem primeru v slovarju ne najdejo ustreznika, zato morajo leksikografi uporabiti druge metode, s pomočjo katerih pokažejo, kako lahko uporabnik v določenem kontekstu razume oz. prevede iztočnico ali enega od njenih pomenov. Velikokrat to dosežejo z vključevanjem prevedenega ponazarjalnega gradiva, kar se je izkazalo za učinkovito tudi pri obravnavi ničte ustreznosti v ASS. Ena od najpomembnejših funkcij ponazarjalnega gradiva v dvojezičnem slovarju je prikaz kontrastivnih razlik med jezikoma in razlik med slovarskimi ustrezniki, ki jih ponuja slovar, in prevodom iztočnice v sobesedilu. Če v CJ ustreznik ne obstaja, v dvojezični slovar ne moremo vključiti slovarskih ustreznikov, pomen iztočnice pa lahko uporabniku približamo samo s pomočjo zgledov, ki morajo biti obvezno prevedeni, sicer uporabniku niso v pomoč (Vrbinc, Vrbinc 2016: 308). Ponazarjalno gradivo mora biti izbrano skrbno, kajti le tako se uporabnik seznanja z različnimi sobesedili, v katerih je lahko rabljena iztočnica ali eden od njenih pomenov.

Iz povedanega sledi, da si morajo sestavljavci katerega koli dvojezičnega slovarja v prvi vrsti prizadevati, da vključijo slovarske ustreznike, ki so uporabni v čim večjem številu sobesedil in ki jih je možno neposredno uporabiti pri prevajanju iz IJ v CJ. V primerih, ko ustreznika ni, morajo uporabniki v slovarju najti rešitve, s pomočjo katerih uspešno rešujejo odsotnost slovarskih ustreznikov. S pristopi in rešitvami, ki so jih uporabili sestavljavci ASS, lahko uporabniki učinkoviteje uporabljajo slovar tudi v primerih, ko ni vzporednic med njihovo materinščino in tujim jezikom, saj so informacije vključene v slovar na način, ki omogoča lažje, hitrejše in uspešnejše iskanje.

Literatura

Adamska-Salaciak, Arleta, 2013: Issues in compiling bilingual dictionaries. Jackson, Howard (ur.): *The Bloomsbury Companion to Lexicography*. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury. 213–231.

Atkins, B. T. Sue, in Rundell, Michael, 2008: *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.

- Gouws, Rufus H., 2002: Equivalent relations, context and cotext in bilingual dictionaries. *Hermes, Journal of Linguistics* 28. 195–209.
- Hausmann, Franz Josef, 1997: Semiotaxis und Wörterbuch. Konerding, Klaus-Peter, in Lehr, Andrea (ur.): *Linguistische Theorie und lexikographische Praxis. (Lexicographica. Series Maior 82)*. Tübingen: Max Niemeyer. 171–179.
- Quirk, Randolph, Greenbaum, Sidney, Leech, Geoffrey, in Svartvik, Jan, 1985: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London, New York: Longman.
- Svensén, Bo, 2009: *A Handbook of Lexicography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Šipka, Danko, 2015: *Lexical Conflict: Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vrbinc, Alenka, in Vrbinc, Marjeta, 2016: Illustrative examples in a bilingual decoding dictionary: An (un)necessary component? *Lexikos* 26. 296–310.
- Wiegand, Herbert Ernst, 2002: Equivalence in bilingual lexicography: Criticism and Suggestions. *Lexikos* 12. 239–255.
- Zgusta, Ladislav, 1971: *Manual of Lexicography*. Prague: Academia, The Hague, Paris: Mouton.
- Zgusta, Ladislav, 1984: Translational Equivalence in the Bilingual Dictionary. Hartmann, Reinhard Rudolf Karl (ur.): *LEXeter '83 Proceedings. Papers from the International Conference on Lexicography at Exeter, 9.–12. september 1983. (Lexicographica. Series Maior 1)*. Tübingen: Max Niemeyer. 147–154.
- Žele, Andreja, 2002: Vezljivost med narečjem in knjižno slovenščino. Jesenšek, Marko, Rajh, Bernard, in Zorko, Zinka (ur.): *Med dialektologijo in zgodovino slovenskega jezika: Ob življenjskem in strokovnem jubileju prof. dr. Martine Orožen. (Zbirka Zora 18)*. Maribor: Slavistično društvo. 140–149.